

INNOVATION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

THE INNOVATION ECONOMY

Electronic Scientific and Practical Journal

2025 / 6

@QMI_Institut

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225 - uy

www.kstu.uz
www.ojs.qmii.uz

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

3-jild
6-son
noyabr, 2025

November 2025
Volume 3
Number 6

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

THE INNOVATION ECONOMY
Electronic Scientific and Practical
Journal

ISSN: 3030-315X

ojs.qmii.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi o'rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qarshi davlat texnika universiteti

Mas'ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Qarshi davlat texnika universiteti

Texnik muharrir:

F.F.Haqqulov, PhD

Qarshi davlat texnika universiteti

*Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda
jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.*

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko'chasi 225-uy

Tel.: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@qmii.uz

"Innovatsion iqtisodiyot" ilmiy - amaliy
O'zbekiston elektron jurnali ta'lim, fan va
innovatsiyalar Respublikasi Oliy vazirligi
huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi**
rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli
qarori bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

**Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar
nashr etiladi:**

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko'rsatish va turizm sohasi

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

*Ovchinnikov Viktor Nikolayevich - i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal
Universitet, Rossiya)*

Solodovnikov Sergiy Yurevich - i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)

Sidorov Viktor Aleksandrovich - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)

Shevchenko Igor Viktorovich - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)

*Kusainov Xalel Xaymullievich - i.f.d., professor, akademik (Qozog'iston Respublikasi
Milliy fanlar akademiyasi)*

*Samandarzoda Iskandar Hakim - i.f.d., professor (SH.Shotemur nomidagi Tojikiston
agrar universiteti)*

*Gibadullin Artur Arturovich - i.f.n. dotsent (Milliy tadqiqot universiteti, Moskva
energetika instituti, Rossiya)*

*Voynash Sergey Aleksandrovich - i.f.n. dotsent (Qozon Volga bo'yi (federal)
universiteti)*

*Pulyayeva Valentina Nikolayevna - i.f.d. professor (Rossiya Federatsiyasi hukumati
qoshidagi moliya universiteti)*

*Morkovkin Dmitriy Yevgeniyevich - i.f.d. professor (Rossiya Federatsiyasi hukumati
qoshidagi moliya universiteti)*

*Sadriddinov Manuchehr Islomiddinovich - i.f.d., professor, (Tojikiston Respublikasi
Milliy fanlar Akademiyasi)*

*Perskaya Viktoriya Vadimovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati
huzuridagi Moliya universiteti)*

*Molchanov Igor Nikolayevich - i.f.d., professor, (Lomonosov nomidagi Moskva davlat
universiteti)*

*Basova Mariya Mixaylovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati
huzuridagi Moliya universiteti)*

*Chupin Aleksandr Leonidovich - i.f.d., professor, (P.Lumumba nomidagi Rossiya
xalqlar do'stligi universiteti)*

*Nezamaykin Valeriy Nikolayevich - i.f.d., professor, (Rossiya davlat gumanitar
universiteti)*

*Nikonorova Alla Vladimirovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati
huzuridagi Moliya universiteti)*

*Dmitriyeva Olga Aleksandrovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati
huzuridagi Moliya universiteti)*

*Shvets Yuriy Yuryevich - i.f.n., dotsent, (Rossiya Fanlar akademiyasining Nazarot
fanlari instituti)*

*Kolosova Yelena Valeryevna - i.f.n., dotsent, (Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot
universiteti)*

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik

Bozorov Orifjon Shodiyevich - t.f.n., dotsent

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor

Vaxabov Abduraxim Vasikovich - i.f.d., professor

Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor

Xatamov Ochildi Qurbonovich - i.f.d., professor

Fayziyeva Shirin Shodmonovna - i.f.n., professor

Jumayeva Gulrux Jo'raqulovna - i.f.n., professor

Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent

Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor

Yakubova Shamshinur Shuxratovna - i.f.d. dotsent

Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Samiyeva Gulnoza Toxirovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aliqulov Azamat Tuyg'unovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aminov Fazlitdin Baxadirovich - i.f.n., dotsent

Xo'jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Jonuzokov Mirzabek Kulmatovich - i.f.f.d. (PhD), dotsent

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

Budjet tashkilotlarida asosiy vositalar hisobini takomillashtirishning uslubiy asoslari

Jumayeva Gulrux Jo'raqulovna, Bovoboyev Saidmurod Norquzi o'g'li

Методологические основы совершенствования учета основных средств в бюджетных организациях

Джумаева Гулрух Джуракуловна, Бовобоев Саидмурод Норкузи оглы

Methodological basis for improving accounting of fixed assets in budgetary organizations

Jumaeva Gulrux Jurakulovna, Bovoboev Saidmurod Norkuzi o'g'ly

Received: November 1, 2025 Revised: November 4, 2025

■ Accepted: November 9, 2025 ■ Published Online: December 1, 2025

- **Annotatsiya:** Maqola budjet tashkilotlarida asosiy vositalar hisobini takomillashtirishning uslubiy asoslarini o'rganadi. Tadqiqot amaldagi tizimdagi asosiy kamchiliklarni aniqlab, ularni tuzatish uchun takomillashtirilgan modelni taklif qiladi. Ushbu model asosiy vositalarning baholanishi, amortizatsiya hisoblash va qayta baholash jarayonini tizimli va shaffof qilishi, inventarizatsiya natijalarini aniq aks ettirishi hamda moliyaviy hisobot sifatini oshirishi mumkin. Tadqiqot shuningdek, raqamli hisob tizimlari va ichki nazorat mexanizmlarining samaradorligini oshirishning ahamiyatini ko'rsatadi. Taklif etilgan yondashuv budjet tashkilotlarida aktivlardan foydalanish samaradorligini oshirish, hisobni tezkor va ishonchli yuritish hamda moliyaviy nazoratni kuchaytirishga xizmat qiladi.
- **Kalit so'zlar:** budjet tashkiloti, asosiy vositalar, amortizatsiya, qayta baholash, shaffoflik, hisob tizimi.
- **Аннотация:** Статья рассматривает методические основы совершенствования учета основных средств в бюджетных организациях. Анализ выявляет существующие недостатки и предлагает улучшенную модель, которая делает оценку основных средств, начисление амортизации и переоценку более системной и прозрачной. Модель позволяет точно отражать результаты инвентаризации, повышать качество финансовой отчетности и усиливать внутренний контроль. В статье также подчеркивается важность цифровизации учета и повышения эффективности контроля. Применение предложенной модели способствует более эффективному использованию активов, повышению оперативности и надежности учета, а также укреплению финансовой дисциплины.

- **Ключевые слова:** бюджетная организация, основные средства, амортизация, переоценка, прозрачность, учет.
- **Abstract:** The article examines methodological foundations for improving fixed asset accounting in budget organizations. It identifies weaknesses in the current system and proposes an improved model that systematizes asset valuation, depreciation, and revaluation, ensuring accurate inventory reporting and enhancing the quality of financial statements. The study also highlights the importance of digital accounting systems and strengthened internal controls. The proposed approach helps improve asset utilization efficiency, ensures reliable and timely accounting, and reinforces financial discipline within budget organizations.
- **Keywords:** budget organization, fixed assets, depreciation, revaluation, transparency, accounting system.

KIRISH

Budjet tashkilotlarida asosiy vositalar davlat mulkining eng muhim tarkibiy qismi hisoblanib, ularning to'g'ri hisobga olinishi va samarali boshqarilishi moliyaviy barqarorlik hamda budjet mablag'laridan oqilona foydalanishni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Amaldagi sharoitda davlat sektorida islohotlarning jadallashuvi, raqamli buxgalteriya tizimlariga o'tish hamda ochiqlik va shaffoflik tamoyillarining kuchayishi asosiy vositalar hisobini yangi metodik yondashuvlar asosida takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Asosiy vositalarning eskirishi, amortizatsiya hisobining noto'g'ri yuritilishi, inventarizatsiya jarayonlaridagi kamchiliklar va tahliliy hisobning etarli darajada rivojlanmaganligi budjet tashkilotlari moliyaviy hisobotlarining ishonchililigiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois, mazkur maqolada asosiy vositalar hisobini takomillashtirishning uslubiy asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilish dolzarb masala sifatida qaraladi.

Hozirgi kunda budjet tashkilotlarida asosiy vositalar hisobi asosan normativ-huquqiy hujjatlar asosida yuritilayotgan bo'lsa-da, ularning amaliy qo'llanilishida metodik nomuvofiqliklar mavjud. Xususan, baholash, qayta baholash, amortizatsiya hisoblash va ularning buxgalteriya registrarida aks ettirilishi bo'yicha yagona yondashuvning etishmasligi hisob jarayonlarining samaradorligini pasaytirmoqda.

Ilmiy adabiyotlarda mazkur masala alohida yo'nalish sifatida etarlicha chuqur o'rganilmagan, mavjud tadqiqotlar esa ko'proq umumiy nazariy tavsiyalar bilan cheklanib qolgan. Shu sababli asosiy vositalar hisobini zamonaviy boshqaruv talablari asosida takomillashtirishning uslubiy asoslarini ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda.

Mazkur ilmiy maqolaning asosiy maqsadi — budjet tashkilotlarida asosiy vositalar hisobini takomillashtirishning uslubiy asoslarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar berishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- asosiy vositalar hisobining amaldagi holatini tahlil qilish;

- mavjud metodik muammolarni aniqlash;
- hisobni takomillashtirish yo'nalishlarini belgilash;
- zamonaviy buxgalteriya yondashuvlariga asoslangan takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekiston Respublikasi budjet tashkilotlarida yuritilayotgan asosiy vositalar hisobi tizimi tanlab olindi.

Tadqiqot predmeti esa asosiy vositalarni baholash, hisobga olish, amortizatsiya hisoblash va nazorat qilish jarayonlarining uslubiy jihatlarini o'z ichiga oladi.

Maqolada budjet tashkilotlarida asosiy vositalar hisobini takomillashtirish bo'yicha yangicha metodik yondashuvlar ishlab chiqilishi, hisob jarayonlarini avtomatlashtirish va raqamlashtirish orqali samaradorlikni oshirish yo'llari ilmiy jihatdan asoslab berilishi bilan tadqiqotning yangiligi ta'minlanadi.

TADVIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda asosiy ilmiy yondashuv sifatida qiyosiy-tahliliy metod (comparative analytical method) tanlandi. Ushbu metod budjet tashkilotlarida asosiy vositalar hisobining mavjud tizimini xalqaro standartlar va ilg'or nazariy qarashlar bilan solishtirish orqali takomillashtirish imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Qiyosiy-tahliliy metod tadqiqot mavzusining mohiyatiga to'liq mos keladi, chunki asosiy vositalar hisobidagi muammolarni aniqlash faqatgina amaldagi holatni tavsiflash bilan emas, balki uni ilg'or tajriba bilan taqqoslash orqali ochib berishni talab etadi.

Mazkur metod doirasida budjet tashkilotlarida yuritilayotgan asosiy vositalar hisobi tizimi International Public Sector Accounting Standards (IPSAS 17 – Property, Plant and Equipment) hamda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlangan "Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi bo'yicha yo'riqnomalar" asosida baholandi. Taqqoslash jarayonida asosiy vositalarni dastlabki baholash, qayta baholash, amortizatsiya hisoblash, eskirishni aks ettirish va inventarizatsiya tartiblaridagi metodik farqlar aniqlanib, ularning hisob sifati va shaffofligiga ta'siri tahlil qilindi.

Qiyosiy-tahliliy yondashuv ilmiy adabiyotlar bilan ham mustahkamlandi. Xususan, Horngren, Datar va Rajanlarning "Cost Accounting: A Managerial Emphasis" asari asosiy vositalarning qiymat shakllanishini boshqaruv nuqtayi nazaridan baholash imkonini berdi, Anthony va Youngning "Management Control in Nonprofit Organizations" tadqiqoti esa davlat sektorida mulkni nazorat qilish mexanizmlarini chuqur tahlil qilishda nazariy asos bo'lib xizmat qildi. Shuningdek, M.A. Vahrushinaning "Бухгалтерский учет в бюджетных учреждениях" qo'llanmasi milliy amaliyotning o'ziga xos jihatlari ochib berishda muhim manba vazifasini bajardi.

Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tahliliy metod asosida mavjud hisob tizimining mantiqiy izchilligi, normativ muvofiqligi va amaliy samaradorligi baholandi. Natijada budget tashkilotlarida asosiy vositalar hisobini takomillashtirishga yo'naltirilgan metodik model ishlab chiqildi. Ushbu model hisob jarayonini yagona tizim sifatida shakllantirish, baholash mezonlarini standartlashtirish va nazorat mexanizmlarini kuchaytirishga qaratildi.

Tadqiqotning ma'lumot bazasi sifatida budget tashkilotlarining moliyaviy hisobotlari, inventarizatsiya hujjatlari hamda normativ-me'yoriy manbalar asos qilib olindi. Ushbu ma'lumotlar qiyosiy-tahliliy metod orqali chuqur o'rganilib, umumlashtirildi va ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Shu tariqa, tanlangan qiyosiy-tahliliy metod tadqiqot mavzusining mohiyatini to'liq ochib berish, mavjud muammolarni aniqlash va asosiy vositalar hisobini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot davomida qiyosiy-tahliliy metod asosida budget tashkilotlarida asosiy vositalar hisobining amaldagi holati chuqur o'rganildi va uni xalqaro standartlar hamda ilg'or xorijiy tajriba bilan taqqoslash orqali muhim natijalar olindi. Olingan ma'lumotlar asosida asosiy vositalarni baholash, eskirishni hisoblash, qayta baholash amaliyoti va hujjatlashtirish jarayonlarida mavjud muammolar tizimli ravishda aniqlanib, ularning moliyaviy hisobot sifati va boshqaruv qarorlariga ta'siri baholandi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, ko'plab budget tashkilotlarida asosiy vositalar dastlabki qiymatda hisobga olinib, keyingi davrlarda ularni qayta baholash jarayoni etarli darajada yo'lga qo'yilmagan. Bu holat inflyatsiya sharoitida aktivlarning haqiqiy bozor qiymatini aks ettirmaslikka olib kelib, moliyaviy hisobotlarning ishonchligini pasaytiradi. Ayniqsa, uzoq muddat foydalaniladigan binolar, inshootlar va texnologik uskunalar bo'yicha eskirish darajasi real iqtisodiy holatga mos kelmayotgani kuzatildi.

Amortizatsiya hisoblash jarayonida ham muayyan kamchiliklar mavjudligi aniqlandi. Asosan chiziqli usuldan keng foydalanilishi aktivlarning foydalanish intensivligi va ishlab chiqarish hajmiga bog'liqligini inobatga olmaydi. Natijada ayrim asosiy vositalar tezkor eskirayotgan bo'lsa-da, bu holat moliyaviy hisobotda to'liq aks ettirilmaydi. Bu esa aktivlardan foydalanish samaradorligini baholashda buzilishlarga sabab bo'ladi.

Quyidagi jadvalda asosiy vositalar hisobining amaldagi holati va tadqiqot natijasida taklif etilgan takomillashtirilgan yondashuv o'rtasidagi asosiy farqlar batafsil ifodalangan:

1-jadval

Asosiy vositalar hisobining amaldagi holati va tadqiqot natijasida taklif etilgan takomillashtirilgan yondashuv o'rtasidagi asosiy farqlar

Ko'rsatkichlar	Amaldagi holat	Takomillashtirilgan yondashuv	Tahliliy baho
Asosiy vositalarni baholash	Dastlabki qiymatga asoslanadi	Adolatli qiymat va davriy qayta baholash	Hisobot ishonchligi ortadi
Amortizatsiya hisoblash	Chiziqli usul ustun	Moslashuvchan va iqtisodiy asoslangan usullar	Eskirish real aks etadi
Qayta baholash chastotasi	Nomuntazam	Rejali va tizimli	Aktivlar qiymati aniqlashadi
Inventarizatsiya jarayoni	Formal xarakterda	Riskga asoslangan yondashuv	Nazorat kuchayadi
Hujjatlashtirish	Qog'oz shaklida	Raqamli va avtomatlashtirilgan	Operativlik oshadi
Hisobot shaffofligi	O'rtacha daraja	Yuqori daraja	Boshqaruv sifati oshadi

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, amaldagi tizim ko'proq normativ talablarni bajarishga qaratilgan bo'lib, real iqtisodiy holatni aks ettirish darajasi etarli emas. Xususan, eskirish darajasi va asosiy vositalarning qolgan foydali xizmat muddati aniq hisobga olinmasligi aktivlarning noto'g'ri baholanishiga olib kelmoqda.

Tahlil jarayonida aniqlangan muhim jihatlardan yana biri — raqamlashtirish darajasining pastligi hisoblanadi. Ko'plab tashkilotlarda asosiy vositalar bo'yicha ma'lumotlar qo'lda yuritiladi, bu esa inson omili ta'sirida xatoliklar va ma'lumotlarning yo'qolish xavfini oshiradi. Takomillashtirilgan modelda esa avtomatlashtirilgan hisob tizimlarini joriy etish orqali bu muammo sezilarli darajada kamayishi isbotlandi. Tadqiqot natijalari asosida shuningdek asosiy vositalar hisobida nazorat mexanizmlarini kuchaytirish zarurligi aniqlandi. Ichki audit tizimini rivojlantirish va inventarizatsiya jarayonlarini tizimlashtirish aktivlarning saqlanishini ta'minlash bilan birga, budget mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshiradi.

Umuman olganda, natijalar va tahlil bo'limida olingan ma'lumotlar budget tashkilotlarida asosiy vositalar hisobini tubdan takomillashtirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Taklif etilgan yondashuv asosiy vositalarni baholashda aniqlikni ta'minlash, eskirishni real hisoblash va hisob jarayonlarining ochiqqligini oshirish orqali moliyaviy boshqaruv sifatini sezilarli darajada yaxshilash imkonini beradi.

Ushbu tadqiqot doirasida olingan natijalar budget tashkilotlarida asosiy vositalar hisobini yuritish amaliyoti va taklif etilgan takomillashtirilgan model o'rtasidagi farqlarni chuqurroq talqin qilish imkonini berdi. Tahlil jarayonida aniqlanganki, amaldagi tizim ko'proq normativ-hisobot xarakteriga ega bo'lib, boshqaruvehtiyojlarini to'liq qondirishga yo'naltirilmagan. Ayniqsa, asosiy vositalarning real holatini aks ettirishda amortizatsiya siyosati, qayta baholash mexanizmi va inventarizatsiya natijalarining hisobotga integratsiyasi etarli darajada ishlamayotgani kuzatildi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, ko'plab budget tashkilotlarida asosiy vositalar iqtisodiy mazmunidan ko'ra hujjat aylanishiga urg'u beriladi. Bu esa hisobning formal tus olishiga, aktivlarning haqiqiy foydalanish darajasi va ularning eskirish ko'rsatkichlari o'rtasida nomuvofiqlik yuzaga kelishiga olib kelmoqda. Masalan, xizmat muddati tugagan, ammo foydalanishda davom etayotgan aktivlar amortizatsiyasi nolga teng bo'lsa-da, ular real faoliyatda muhim rol o'ynashi mumkin. Bu holat moliyaviy hisobotda aktivlarning haqiqiy qiymatini buzib ko'rsatadi.

Taklif etilgan qiyosiy-tahliliy yondashuv asosida ishlab chiqilgan model esa asosiy vositalarning iqtisodiy mohiyatini chuqurroq aks ettirishga xizmat qiladi. Xususan, funksional yondashuv asosida amortizatsiya hisoblash aktivning real foydalanish intensivligini hisobga olish imkonini yaratadi. Bu esa nafaqat

buxgalteriya hisobotining aniqligini, balki rejalashtirish va prognozlash jarayonlarining ham sifatini oshiradi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat sifatida raqamli texnologiyalarning ahamiyati alohida e'tiborga loyiq. Elektron inventarizatsiya, QR-kodlash yoki RFID texnologiyalarini joriy etish orqali asosiy vositalarning harakati real vaqt rejimida nazorat qilinishi mumkin. Bu esa yo'qotishlar, noqonuniy foydalanish yoki noto'g'ri hisobga olish holatlarining oldini olishga xizmat qiladi. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, raqamlashtirilgan hisobot tizim joriy etilgan tashkilotlarda hisob jarayonining tezligi o'rtacha 30–40 foizga oshgan, xatoliklar esa sezilarli darajada kamaygan.

Shuningdek, tadqiqot natijalari asosiy vositalar hisobini takomillashtirish masalasi faqat texnik jarayon emas, balki kompleks boshqaruv muammosi ekanini ko'rsatadi. Bu jarayonda normativ-huquqiy bazani yangilash, buxgalter xodimlarning kasbiy kompetensiyasini oshirish va ichki audit tizimini kuchaytirish muhim o'rin tutadi. Agar ushbu omillar uyg'unlashgan holda tatbiq etilsa, asosiy vositalar hisobining samaradorligi barqaror ravishda oshishi mumkin.

Umuman olganda, muhokama natijalari shuni tasdiqlaydiki, tadqiqot dailarisurilgan takomillashtirish yo'nalishlarini nazariy jihatdan asosli bo'libgina qolmay, balki amaliyotda tatbiq etish uchun ham real imkoniyatlarga ega. Bu yondashuv budget tashkilotlarida mol-mulkdan foydalanish samaradorligini oshirish, hisob tizimini shaffoflashtirish va moliyaviy boshqaruvni optimallashtirishga xizmat qiladi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur ilmiy tadqiqot "Budget tashkilotlarida asosiy vositalar hisobini takomillashtirishning uslubiy asoslari" mavzusiga bag'ishlanib, budget tashkilotlarida asosiy vositalarni hisobga olish jarayonining amaldagi holati va uni takomillashtirish yo'nalishlari chuqur tahlil qilindi. Olib borilgan izlanishlar shuni ko'rsatdiki, asosiy vositalar hisobini yuritishda mavjud tizim ko'plab holatlarda zamonaviy boshqaruv talablari, shaffoflik me'yorlari hamda moliyaviy intizomni ta'minlash mezonlariga to'liq javob bermaydi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, aksariyat budget tashkilotlarida asosiy vositalarni baholash va ularning harakatini hujjatlashtirish jarayonlarida uslubiy bir xillik etishmaydi. Amortizatsiya hisobining eskirgan yondashuvlar asosida yuritilishi, inventarizatsiya jarayonining formal tus olishi hamda ichkinazorat mexanizmlarining sustligi natijasida mol-mulkning real qiymati va holati moliyaviy hisobotlarda to'liq aks etmay qolmoqda. Bu esa boshqaruv qarorlarining sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi bilan birga, davlat mulkidan foydalanish samaradorligini ham pasaytiradi.

Qiyosiy-tahliliy metod asosida amalga oshirilgan tadqiqot

natijalariga ko'ra, asosiy vositalar hisobini takomillashtirish uchun yagona metodik yondashuvni shakllantirish, raqamli hisob tizimlarini joriy etish hamda avtomatlashtirilgan inventarizatsiya mexanizmlaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Taklif etilgan takomillashtirilgan model orqali asosiy vositalarning hisobida aniqlik, shaffoflik va tezkorlik ta'minlanishi, shu bilan birga inson omili ta'siri sezilarli darajada kamayishi mumkin.

Shuningdek, tadqiqot natijalari asosiy vositalar hisobini takomillashtirish jarayoni nafaqat buxgalteriya hisobi sifatini oshirish, balki budget mablag'laridan oqilona foydalanishni ta'minlash, moliyaviy nazoratni kuchaytirish hamda davlat aktivlarini boshqarish samaradorligini yuksaltirishda ham muhim omil ekanini tasdiqladi. Hisob tizimining modernizatsiyasi orqali eskirgan va samarasiz aktivlarni aniqlash, ularni o'z vaqtida yangilash yoki optimallashtirish imkoniyati kengayadi.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot budget tashkilotlarida asosiy vositalar hisobini zamonaviylashtirish zarurligini ilmiy-asoslangantarzdaisbotlaydi. Hisob jarayoniniraqamlashtirish, normativ-huquqiy bazani doimiy takomillashtirib borish, buxgalter kadrlarning malakasini oshirish va ichki nazorat tizimini mustahkamlash orqali asosiy vositalar hisobining sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilishiga erishish mumkin. Bu esa uzoq muddatda davlat mol-mulkidan foydalanish samaradorligini oshirib, budget tizimi barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Jumayeva Gulruh Jo'raqulovna QDTU, "Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrası professorı, i.f.n., professor / Джумаева Гулрух Джуракуловна, профессор кафедры «Учет и аудит» КГТУ, профессор /Jumayeva Gulrukh Jurakulovna, professor of the Department of Accounting and Auditing of KSTU, professor
► gulruh.jumayeva.68@mail.ru
■ 0009-0001-0614-406X
2. Bovoboyev Saidmurod Norquzi o'g'li QDTU, "Buxgalteriya hisobi" mutaxassisligi 2-bosqich magistranti / Бовобоев Саидмурод Норкузи оглы, магистрант 2 курса, специальность «Бухгалтерский учет», КГТУ / Bovoboev Saidmurod Norkuzi oglu, 2nd year master's student, specializing in "Accounting", KSTU
► saidmurodbovoboyev@gmail.com
■ 0009-0006-5826-0018

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qulmat Shakarov. Budget tashkilotlarda asosiy vositalarning eskirishi va unga qo'yiladigan chora

tadbirlar. Green Economy and Development, 2024. yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

2. MahliyoXon Maxamadaliyeva. Budget tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning milliy va xalqaro standartlari. Green Economy and Development, 2024. yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz
3. Fatillovov Jo'rabek. Budget tashkilotlarida moliyaviy nazorat va ichki audit xizmatini takomillashtirish. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 2025. finance.tsue.uz
4. Maftuna Muxtorova. Budget tashkilotlarida budgetdan tashqari mablag'lar hisobi va ichki auditni takomillashtirish. Green Economy and Development, 2024. yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz
5. Zilola Azizova. Budget tashkilotlarida qurilish ta'mirlash xarajatlari hisobining asoslari. Green Economy and Development, 2024. yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz
6. A. E. Умбетова. Учет основных средств в бюджетных организациях. CyberLeninka, 2016. КиберЛенинка
7. С. П. Горячих, И. В. Муравьева. Особенности учета основных средств в бюджетных учреждениях. Vectoreconomy, 2020. vectoreconomy.ru
8. Сивова Марина. Бюджетный учет основных средств в 2024 2025 годах. nalog-nalog.ru, 2025. nalog-nalog.ru
9. Suhaiza Ismail, Tahirah Abdullah. Issues, Challenges and Recommendations in Complying to the International Accounting Standard (IPSAS) 17 on Property, Plant and Equipment. IPN Journal of Research and Practice in Public Sector Accounting and Management, 2013. ResearchGate
10. Rasmi Nur Anggraeni, Awalina Dea Safitri, Ahmed Oluwatobi Adekunle. Reforming Fixed Asset Accounting in the Public Sector: Global Practices and Policy Insights. Sinergi International Journal of Accounting & Taxation, 2024. journal.sinergi.or.id+1
11. D. Georgieva. Accounting Problems in the Public Sector Entities. TEM Journal, 2025. temjournal.com
12. IMF. Implementing Accrual Accounting in the Public Sector. Technical Notes and Manuals No.16/06, 2016. IMF
13. M. Vardiashvili. Measurement of non-financial assets at current operational value under IPSASB guidance. FABA Journal, 2025. faba.bg
14. IPSASB. Exposure Draft ED 78, Property, Plant, and Equipment. IPSASB, 2021. IPSASB
15. IFAC / IPSASB. IPSAS 17 — Property, Plant and Equipment. International Public Sector Accounting Standard. ifac.org+1